

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Danske Ordsprog og Mundheld, samlede og ordnede af Nik. Fred. Sev. Grundtvig

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Danske Ordsprog og Mundheld, samlede og ordnede af Nik. Fred. Sev. Grundtvig", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University, s. l. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1845_808A-txt-shoot-idm156.pdf (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Forord.

“Den, der giver snart, giver to Gange”, er et godt gammelt Ordsprog, som jeg vel, ved denne Leilighed, maa to Gange siges at have glemt; thi hverken findes det i Samlingen, og heller ikke har jeg fulgt det. Det er nemlig henvend *trediv*e Aar siden, jeg ikke blot begyndte at samle paa Danske Ordsprog, men opmuntrede mine Landsmænd til det Samme* i Stykket “Om Ordsprog”, Dannevirke III. 62., og dog har jeg lige til nu opsat at gjøre det første Skridt, ved at udgive mit “Mundforraad” og hvad jeg i de ældre Samlinger fandt Fortrinligt.

Dog, det nytter næsten ligesaalidt at giennemhegle sig selv, som at gjøre det ved Andre, og jeg vil derfor give Læseren et bedre Exempel, ved at sige, det glæder mig, at jeg endelig er kommet over *Dørtærskelen*, som, efter Ordsproget, er den *længste* Vei, thi ligesom den *første* Ordvbog i et Sprog, trods al sin Ufuldstændighed, er et stort Skridt fremad, saaledes er ogsaa den første Samling af Ordsprog, hvori man nemt kan finde Rede, trods alle dens Ufuldkommenheder, et Fremskridt, man, med nogen Varme for Sagen, maa kunne lade sig giennemhegle for og dog glæde sig ved. Naar der nemlig først er en saadan Samling, hvis Feil og Mangler let lade sig opdage, da lade Manglerne sig ogsaa let afhjælpe og Feilene rette, saa ikke blot de Lærde kan overse den store Almindelig, der kun behøver at opdyrkes, for at bringe rige Frugter, men, hvad der er det vigtigste, *Folket* kan finde og i Munden prøve Udtrykkene for sin naturlige Tankegang, som Det enten har tabt, eller dog tabt Sikkerheden paa og Magten over.

Jeg vil derfor ikke foregribe Læseren, ved selv at opregne alle de Mangler og Feil, jeg selv kan see ved dette Prøvestykke, men heller sige, hvordan jeg har stræbt at stille Ordsprogene i deres rette Lys, som er deres eget. De ældre Samlinger, som jeg kiender, er nemlig enten, som *Peder Laales*, et reent Virvar, eller, som *Peder Syvs*, en vilkaarlig Inddeling efter hvad Samleren syndes, et Ordsprog kunde bedst anvendes paa og bruges til, eller endelig et *Register* efter *For-Bogstavet*.

Intet af disse Exempler kunde jeg bekvemme mig til at følge, men har stræbt at benytte Ordbogs-Formen paa en bedre Maade, ved at see paa *Hoved-Ordene*, uden at vændse enten de kom først eller sidst. Herved stødte jeg nu vist nok ved Giennemførelsen paa mange Vanskeligheder, som vel kun maadelig er overvundne, men Læseren vil dog meget snart kunde see, om et Ordsprog, han tænker paa, findes i Samlingen eller ikke, og hvor det da end staaer, vil det altid have et lille Ord at støtte sig til, som selv naar det glipper, giver et Lysglimt fra sig. Naar det ikke formeget vilde have forstørret Bogen, burde maaskee, hvor *Hoved-Ordet* var tvivlsomt, Ordsproget været at finde paa flere Steder, men nu besluttede jeg mig til kun at sætte hvert een Gang, saa, hvor Enkelte findes to Steder, er det, fordi jeg ikke tidsnok har opdaget det.

I den store Grændse-Strid, som de Lærde siger, der skal føres mellem “Ordsprog” og “Mundheld”, vil jeg ikke indlade mig, da den kun findes paa Papiret, ikke i *Folke-Munden*, som er Begges naturlige Opholdssted, hvor de boer meget fredelig sammen, og jeg berører det da kun for at sige, at hvor man, i *Begyndelsen* eller *Midten*, finder *Klammerter*, indslutte de Ord af mine, hvorved jeg vilde hjælpe Ordsproget til sin nu i Munden tabte Form. Ligesom nemlig “at staae i sit eget Lys, at slaae Vand paa en Gaas, at hjælpe af Dynen i Halmen, at være som en Ugle mellem Krager”, der nu kun er løse Talemaader, hos *Laale* findes i deres bundne Stil, saaledes er aabenbar “at kiøre om i en anden Gade, kun at have Dagen og Veien” viog Andet deslige, faldne Ordsprog, som kun behøve en Haandsrækning for igien at komme paa Benene.

At nu denne Samling ikke kan gjøre fjerneste Krav paa Fuldstændighed, seer man vel strax, men jeg vil dog udtrykkelig melde, at jeg først kun havde betænkt at give *Folke-Munden* igien hvad den havde givet mig, altsaa kun hvad jeg har hørt med mine egne Øren, saa naar jeg siden tog med af *Laale*, *Rimkrøniken*, en gammel *Ordsprogspsalme*, *Syv* og *Møenske* Mundheld, hvad jeg uden stor Besværlighed kunde overkomme, da var det kun for at gjøre Samlingen nyttigere til det *Skolebrug*, jeg ønsker og haaber, der vil blive gjort af den. Vel er dette Haab maaskee endnu i Manges Øine *for dristigt*, men da det er mine dristige Haab, der i en heel Menneske-Alder har givet mig Mod til at leve og virke for Efterslægten, saa kan jeg umulig slaae Haanden af dem nu, da den Efterslægt, jeg ventede paa, synes kommet, og det er mig derhos indlysende, at naar Folkenes *Lovgivere*, *Lærere* og *Ledere* indsee, at Alt hvad der levende og virkelig skal *oplyse Folkene* og ramme deres *Bedste*, maa være *folkeligt*, da vil de ikke blot selv finde, hver sit Folks Ordsprog og Mundheld høist lærerige, men ogsaa lægge dem til *Grund* ved Folke-Oplysningen, hvad enten de saa udtrykke Sandheder, som skal følges, eller aabenbare Feil, som man maa stræbe at rette.

Man seer nok, at jeg ved det Sidste tænker paa de saakaldte “slette” Ordsprog, som det slet ikke nytter, men tvertimod skader at udelukke af Bøgerne, naar de findes i Folke-Munden, og som desuden gjerne

er "tvetydige" saa de kan ogsaa bruges godt; thi paa en Maade er jo virkelig "Enhver *sig selv* nærmest, og er en *Tyv* i sin Næring og det er et *daarligt* Mandfolk som er bange for et Fruentimmer" og til sand Oplysning hører ligesaavel Advarsel som Opmuntring, der kun bliver levende ved at knyttes til folkelige Udtryk.

Hvad endelig de saakaldte *grove* eller *platte* Ordsprog angaaer, da er der jo vistnok en Grændse, som aldrig burde overskrides, men paa den anden Side maatte mange af de bedste og fyndigste udelades, naar man skulde rette sig efter den sippede, ikke engang Franske, men Franskagtige Pænhed, der hos os fødte Afsmag for alt det Drøie og Fyndige i Folkets Udtryk. Det giælder da her om en vis *kvindelig* Takt, og min Regel har været at huske efter, hvad min Moder, en meget fintfølede og dannet Kone af det *gamle* Slags, enten *selv sagde* eller *hørde paa* uden Anstød. Uagtet det derfor nu kan være "gyseligt" nok at nævne enten "Skit" eller "skarp Lud til skurvet Hoved" i smukt Selskab, saa er det dog i mine Øine ingenlunde Noget, *Papiret* burde *rødme* ved, da det *Tilsvarende* ingenlunde forsvinder af *Virkeligheden*, naar det ei længer nævnes ved sit rette Navn, men skjuler sig kun under et mere velklingende.

VIII Af de brugte Tegn betyder LI *Laale*, S. *Syv*, M. *Møenske* Mundheld, Rk. *Rimkrøniken* og Ps. *Ordsprogs-Psalmen*, og hvor *intet* Tegn findes, er Meningen, at det har jeg selv hørt; men skiøndt dette sædvanlig vil slaae til, har dog endeel seent opdagede Feil lært mig, at Umagen for at gjøre et saadant Arbeide feilfrit, er meget utaknemmelig, saa jeg maa nøies med den Bevidsthed, ingen Flid at have sparet.

Maatte nu kun Arbeidet i det Hele være saa *betimeligt*, at det bliver flittig brugt og snart overgaaet af et langt bedre! Kun det er mit Ønske, men det er ogsaa mit Haab, fordi, efter Ordsproget, som tidlig trøstede mig, men fattes dog i Samlingen: *det brænder først*, som er Ilden næst; thi af al Hverdags-Tale ligger *Intet Folke-Aanden* saa nær, som de *ægte* Ordsprog, og skiøndt Endeel, som jeg *kun* har fundet i Bøger, turde findes *uægte*, saa kan jeg dog føle paa min *folkelige* Samvittighed, at de er kun faa i Forhold til dem, der vil gaae glat ind i Munden, de kom ud af, og gjøre Gavn paany til at rense baade Smagen, Stilen og Hjernen for alt det *fremmede Vraggods* hvormed vi er blevet hjemsøgte og belemrede!